

Юрій Ніколаєць

РОЛЬ МАС-МЕДІА ДОНБАСУ У ФОРМУВАННІ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ НАСЕЛЕННЯ РЕГІОНУ НАПРИКІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

У статті проаналізовано основні дискурсивні практики мас-медіа Донбасу у справі формування історичної пам'яті регіону. З'ясовано залежність їх спрямування від реалій політичної боротьби та перебігу виборчих кампаній. Визначено основні друковані видання та інтернет-ресурси, які забезпечують найбільший інформаційний вплив на населення Донбасу.

Ключові слова: мас-медіа, критичний дискурс-аналіз, контент аналіз, Донбас, історична пам'ять, історична свідомість.

Зростання ролі засобів масової комунікації у розвитку суспільства посилює вагу мас-медійного дискурсу у спрямуванні суспільно-політичного і соціально-економічного життя. Ставлення споживачів інформації до подій та осіб найчастіше залежить від перших оцінок і суджень, що потрапили до засобів масової комунікації. Тому дискурс фактично перетворився на арену політичної і соціальної боротьби, виступаючи як інструмент соціального і концептуального конструювання і домінування. Надзвичайну загрозу в цьому сенсі становить поширення різного роду фобій у сфері етнополітики, заснованих на перекрученні історичних фактів та подій сьогодення.

Особливо поширеним протистояння зацікавлених сторін на полі мас-медійного дискурсу, як правило, виявляється на теренах прикордонних регіонів у дискурсах про міжнаціональні, міжетнічні конфлікти, формування поселенської структури населення поліетнічних регіонів та регіональну ідентичність. Причому ЗМІ не лише висвітлюють певні події, але й виступають одним із засобів забезпечення їх настання та розвитку у бажаному для політичного керівництва руслі [1].

Власне наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. змінювалося саме трактування терміну “дискурс”. Якщо у 60-і роки ХХ ст. під поняттям “дискурс” розглядалася певна узгоджена послідовність речень, то на початку ХХІ ст. під “дискурсом” почали розуміти складне комунікативне явище, що включає екстралінгвістичні фактори і когнітивні елементи, необхідні для його розуміння. У англійській літературі “дискурс” розуміють як контрольований аналітичний процес, результат якого повинен бути впорядкований таким чином, щоб вписувався у межі певного ідейного контексту. Також пропонується когнітивне визначення “дискурсу” у вигляді основної складової соціокультурної взаємодії, характерними рисами якої виступають мета та завдання.

У свою чергу критичний дискурс-аналіз розглядає дискурс як одну із форм соціальних практик. Для даного дослідження найбільш вірним видається подане М. Макаровим визначення “дискурсу” як мовного спілкування з точки зору його форми та функцій, інтегроване із визначенням Р. Водак: “дискурс – це соціальна дія, занурена у історичний контекст”. У такому разі враховуються формально-функціональний та соціально-історичний (антропологічний) підходи до дослідження цього явища, що забезпечує всебічність аналізу етнополітичного контексту. Необхідність визначення латентних смислів у повідомленнях мас-медіа зумовлює поєднання біхевіористичного та компаративного аналізу, що дозволяє відслідкувати зв'язок між поведінкою окремих впливових політиків і

повідомленнями у мас-медіа. Такий підхід спрощує визначення на мікрорівні як початкових, так і генеральних топіків окремих публікацій чи повідомлень шляхом застосування дискурсу-аналізу за Т. ван Дейком.

Спрямування мас-медійного дискурсу Донбасу в частині висвітлення подій історії України тісно пов'язане з його перебуванням у сфері як українських, так і російських інформаційних впливів, близькістю до поліетнічного Кавказького регіону та з великим рівнем урбанізації за умови зосередження у краї потужних промислових підприємств і значної кількості працівників-вихідців з різних регіонів.

Як відомо, механізм формування історичної свідомості має яскраво виражений соціальний характер. Спонукальним чинником тут виступають національні інтереси, які зазвичай слугують виразом інтересів соціальних. Актуалізована історична пам'ять і є основою для історичної свідомості тієї чи іншої спільноти [2, с. 54].

Для жителів Донбасу, переважна більшість яких стали мешканцями краю у другій половині ХХ ст., такою основою стала радянська ідентичність, чому сприяла участь переважної більшості жителів краю у німецько-радянській війні на боці Червоної Армії та вплив негативних оцінок дій західноукраїнського населення, що забезпечувався завдяки офіційному засудженню радянськими органами діяльності УПА. Активне втручання держави в компоненти культурної пам'яті у радянський період визначалося не національними складовими, а державницькими російсько-радянськими ідеологемами. Панівною стала штучно створена історична пам'ять, що мала міфо-імперську основу [3, с. 122].

На цій основі, власне, було сформовано стереотипи уявлень про “донецьку ідентичність”. Причому варто наголосити, що наприкінці 90-х років ХХ ст. мас-медіа Донбасу не акцентували увагу на цьому. Повідомлення, автори яких розмірковували на тему “донецької ідентичності” стали поширюватися на початку ХХІ ст. як складова політичної боротьби Партії регіонів.

Аналіз повідомлень мас-медіа Донбасу дозволяє стверджувати про активну участь значної частини видань аналітичного характеру у формуванні образів історичної пам'яті, що використовувалися у межах мобілізаційних технологій на шляху забезпечення підтримки місцевим електоратом політичних сил, які позиціонуються як захисники інтересів регіону. До речі, на це прямо вказав місцевий політолог С. Федорчук, наголошуючи, що на Донбасі Партія регіонів “стала уособленням радянської трудової ідеології, замінивши собою Компартію” і, запропонувавши замість державного патріотизму “любити свій регіон і свою партію”. Причому Партія регіонів, “проголошуючи любов до свого провінційного” зробила спробу “розсіяти ідею донбаського патріотизму у всій Україні”. Згідно твердження С. Федорчука, позиціонування жителів Донбасу як інтернаціоналістів спиралося на їх повазі до історичних традицій, що, на його думку, характеризувало донеччан як “людей з минулого” [4].

Варто виділити повідомлення, автори яких, апелюючи до певних історичних подій, наголошували на важливості регіональної ідентичності жителів регіону, яка подавалася як один із засобів “цементування” жителів шахтарських поселень, “уособлювала дух Донбасу” чи “сприяла економічним успіхам”. У контексті цього досить часто згадувалася близькість регіону до кордонів із Російською Федерацією і значна відстань від Донбасу до Києва, робилися натяки на те, що лише вихідці з краю здатні змінити на краще стан справ в українській політиці й економіці, ліквідувати “наявність глобальних протиріч між східноукраїнським і західноукраїнським населенням”.

Однією з найбільш важливих ознак Донбасу називалася перевага у краї українського і російського населення із нівелюванням відмінностей та “взаємним глибоким проникненням двох родинних народів”. Причина цього вбачалася у

домінуванні спілкування російською мовою за відсутності будь-яких ознак русифікації, оскільки начебто “українською мовою в Донбасі практично ніколи не розмовляли, хіба що лише у сільській місцевості та окремі представники націонал-патріотичної інтелігенції”. У зв’язку з цим основною рисою суспільного і культурного життя Донбасу проголошувалася радянська культура й історія. Крім того, однією з ознак Донбасу називалася байдужість переважної більшості його населення до національних закликів, що розглядалося як засіб протидії екстремізму та націоналізму.

У процесі формування історичної свідомості населення регіону, як один із символів “донецької ідентичності”, у місцевих ЗМІ часто згадувалася Донецько-Криворізька республіка, що позиціонувалася як одне із найбільших досягнень місцевого населення – власна держава [5]. Попри це, подавалися матеріали, де відзначалося, що Донбас під час “короткого пробудження від колоніального сну став бойовищем для як мінімум 7 сил: махновців, більшовиків, денікінців, військ генерала Корнілова, Врангеля, Гетьманської Варти, австрійських частин армії кайзера”. Підкреслювалося, що більшовицька влада, наприклад, в Юзівці (нині – Донецьк), була встановлена після того, як емісар П. Альфбаров привіз з Петрограду два вагони зброї, яка була роздана пробільшовицьким робітникам, вирішивши долю місцевих українських есерів та соціал-демократів, котрі здобули більшість на виборах в Юзівці та підтримували Українську Центральну Раду. Ще один центр Донбасу, місто Бахмут (нині – м. Артемівськ) не тільки підтримало Українську Центральну Раду, а й навіть мало власну українську воєнізовану частину [6].

Відзначимо також повідомлення у ЗМІ 2014 р. про святкування 96-ї річниці утворення ДКР, в рамках якого представники політичних партій та громадських організацій зібралися у Донецьку поблизу пам’ятника Артему із гаслами: “Ні – євроколонізації”, “Галицьким фашистам не місце на Донбасі”, “Катам з ОУН–УПА – вічне прокляття народів”, “Донецько-Криворізька республіка – територія Російської Федерації”, “За правду! За землю російську! За віру православному!”. Причому під час цієї акції всім бажаним роздавали “паспорти Донецько-Криворізької республіки”, а активісти засудили дії українських урядовців, які, на їх думку, виконують вказівки керівництва країн Заходу [7]. Власне, ДКР у частині публікацій ЗМІ Донбасу характеризується як утворення, що протистояло Українській Центральній Раді, й було зражене більшовицьким керівництвом.

Моніторинг таких електронних ресурсів Донецького регіону за 2004–2013 рр., як dkt.com.ua (“Донецький комунікаційний ресурс”), dnews.donetsk.ua (“Донецкие Новости”), donbass.ua (“Донбасс”), ngo.donetsk.ua (“Портал неполітичних новин”), hatanm.org.ua (“Український портал Донеччини”), ostro.org (“Остров”), dn.ua (“Интернет-газета” Донбасса), а також газет “Вечерний Донецк” та “Донецкий кряж” дозволяє стверджувати, що автори сайтів у переважній більшості випадків акцентували увагу на розбіжностях у сприйнятті й оцінці історичних подій та політичних діячів населенням східноукраїнських та західноукраїнських областей.

Серед інших видань з досить численною кількістю публікацій, де історія України значною мірою протиставлялася історії Донбасу, виділялася газета “Салон Дона и Баса”, що позиціонувалася як така, що орієнтована на висвітлення соціально-економічної, етнічної та політичної історії Донбасу із визначенням пріоритетів розвитку краю та його ролі серед інших регіонів України та Російської Федерації. Газету “Салон Дона и Баса” було засновано 1992 р. і вона тривалий час утримувала позиції лідера на регіональному ринку реклами (62 % від загального обсягу). Водночас тут публікувалися матеріали, де наголошувалося на “російських коренях” Донбасу, відсутності тісного зв’язку між регіоном і іншими українськими землями [8] та пріоритетності економічних

інтересів Донбасу у виборі подальшого спрямування економічного розвитку регіону.

Особливу увагу впродовж 2005–2009 рр. донецькі ЗМІ приділяли критиці В. Ющенко за так зване “переписування” історії” із нав’язуванням “ідеалів Західної України” та “фашистських стереотипів”. Остання теза мусувалася у зв’язку з так званим штучним перетворенням “українських націонал-фашистів на борців за незалежність” [9]. Відзначимо акцент мас-медіа Донбасу на контактах С. Бандери із представниками Німеччини та антирадянській діяльності. Критичні зауваження лунали на адресу українського інтегрального націоналізму, основні положення якого оголошувалися тотожними ідеям німецьких націонал-соціалістів [10].

У цьому зв’язку значний резонанс викликало присвоєння В. Ющенком звання Героя України С. Бандері. На сторінці Донецького комунікаційного ресурсу, найбільш категоричного із донецьких інтернет-ресурсів у цьому питанні, відзначалося, що присвоєння С. Бандері звання Героя України “повністю вписувалося у курс на відродження фашизму Президента В. Ющенка” [11].

У ЗМІ Донбасу також наголошувалося на політичному аспекті цієї події із коментарями, що В. Ющенко пішов на такий крок наприкінці своєї кар’єри Президента України, не маючи шансів на продовження своїх повноважень [12]. Лунали пропозиції щодо притягнення В. Ющенко з цього приводу до суду [13]. Присвоєння звання Героя України С. Бандері розглядалося як черговий крок Президента В. Ющенко “до поглиблення розколу України” [14]. А з часом віталися рішення Донецького окружного адміністративного суду від 2 квітня 2010 р., а також рішення Донецького апеляційного адміністративного суду від 23 червня 2010 р. про визнання незаконним указу Президента України В. Ющенко про присвоєння С. Бандері звання “Героя України”. Причому у повідомленнях засуджувалася позиція О. Тягнибока, який подавав касаційну скаргу на рішення Донецького окружного адміністративного суду [15].

Особливо наголошувалося на негативній реакції поляків з приводу надання звання Героя України С. Бандері, що, на думку авторів публікацій, ставило під сумнів європейський шлях розвитку України. Зважаючи на євроінтеграційний курс України, донецькі ЗМІ активно концентрували увагу на тому, що героїзація Бандери завдає шкоди міжнародному іміджу України та “ставить під загрозу її авторитет серед Європейських сусідів” [16].

У окремих випадках навіть у співпраці із гітлерівцями звинувачувалося все західноукраїнське населення із наголосом, що у роки правління В. Ющенко героям, які воювали у складі Червоної Армії, не приділялася увага, у той час, як суспільству нав’язувався культ С. Бандери та Р. Шухевича. Це, на переконання авторів статей, ставило під сумнів “всю історію війни проти Німеччини” [17]. На хвилі таких звинувачень з’являлися також публікації, автори яких протестували проти “фашизації Донбасу”, вказуючи на оголошення міськими радами Львова і Івано-Франківська на підвідомчих їм територіях днів 8 і 9 травня днями скорботи за загиблими у Другій світовій війні, свідчить про те, що вони є ворогами великої Перемоги [18].

Із процесом “фашизації” Донбасу намагалися також пов’язати діяльність ОУН на території краю в роки Другої світової війни. Причому, засуджуючи співпрацю колабораціоністів із “розташованою у Європі Німеччиною”, критикувався “європейський вибір” сучасної України із акцентом на негативних образах такого співробітництва. Кепкування із “національно свідомих” українців супроводжувалося також твердженнями, що “український народ боровся з українським націоналізмом, що насаджувався німецькими окупантами”, а “героїзація переможених” вояків УПА залишається лише продовженням “геббельсівської пропаганди” [19].

Ставлення до колабораціонізму в “Донецком краї” називалося свідомо цивілізаційною розколу України через позицію західноукраїнського населення, для більшості якого бійці УПА залишаються борцями за незалежність України [20]. Варто також відзначити, що у 2013 р. після прийняття польським Сеймом рішення про визнання волинських подій 1943 р. “етнічною чисткою з ознаками геноциду” у пресі Донбасу посилилася увага до висвітлення оцінок відповідних подій. У переважній більшості публікацій провина за трагедію 1943 р. покладається на “українських фашистів”, які воювали у складі УПА.

Ототожнення як бійців УПА, так і всього західноукраїнського населення у співробітництві із “фашистами” у багатьох ЗМІ Донбасу впродовж 2004–2013 рр. переважно будувалося на основі окремих контактів очільників повстанців із командуванням вермахту, а головне – на їх участі у збройній боротьбі проти Червоної Армії. У той же час, поза увагою авторів, як правило, залишалось співробітництво СРСР та Німеччини у другій половині 20-х – протягом 30-х років ХХ ст., пов’язане із постачанням сировини та матеріалів, а також підготовкою німецьких вояків (передусім, танкістів та льотчиків) на території радянських військових баз і гарнізонів. А особливо тісним таке співробітництво стало після укладання серпневого договору 1939 р. про ненапад із відповідним таємним протоколом про розмежування сфер впливу у Європі, відповідно до якого вермахт та Червона Армія спільно воювали проти Польщі. Причому результатом змови Гітлера та Сталіна стала, за висловом російських дослідників, “війна у Європі, яка у червні 1941 р. перекинулася на Росію” [21, с. 11].

Відзначимо, що навішування ярликів “фашист” здійснювалося й радянським керівництвом. Так, “визвольний похід” Червоної Армії мотивувався необхідністю війни проти “польських фашистів”. Німецькі та радянські війська спільно придушували вогнища опору поляків. А більшовицькі газети підносили “радянсько-німецьке братство по зброї”. Водночас, коли до Мурманська підійшли британські кораблі, що переслідували німецькі судна, які зупинилися на території радянського порту, то радянські берегові батареї відкрили вогонь в англійців. Таким чином, до 22 червня 1941 р. Німеччина та СРСР виступали як союзники в умовах розгортання Другої світової війни [21, с. 13]. Проте аналіз подібних фактів, як правило, залишився поза увагою більшості авторів публікацій мас-медіа Донбасу.

Натомість у багатьох ЗМІ Донбасу впродовж 2010–2013 рр. наголошувалося на потребі боротися із “сучасним уособленням українського фашизму” – ВО “Свобода” [22]. Західноукраїнське населення стало зазвичай позиціонуватися як “націонал-патріоти” на чолі з “неонацистською” ВО “Свобода” [23], у яких викликає люту можливість “нормалізації стосунків” із Росією [24], вступ до Митного союзу [25], “засмучують неукраїнські прізвища” [26]. Відзначимо також різку критику будь-яких проявів “українського націоналізму” та оголошення “українських націоналістів” “національно стурбованими” особами [27], для яких головною метою начебто є знищення всього “російського світу” [28].

Звертає увагу те, що у деяких публікаціях навіть один із елементів українського національного одягу – вишиванка, називалася сабором “пропаганди фашизму”, оскільки напередодні Дня Перемоги відбувся марш вишиванок, на якому молодь несла портрети С. Бандери та Р. Шухевича [29].

У публікаціях, розміщених впродовж 2013 р. у газеті “Донецкий край”, Галичину взагалі називали базою фашизму в Україні, яка у багатьох випадках “живе за власними законами, не визнаючи державних свят”, а “єдність держави знищується фашистською ідеологією, підконтрольними фашистам мас-медіа, школою, церквою” [30]. Висловлювався подив, що в Україні отримали повну свободу дій “неонацистські угруповання”, а робота парламенту дискредитувалася присутністю “відверто фашистської партії” [31].

Деякі автори публікацій мас-медіа Донбасу, висловлюючись проти “фашизації” регіону і, відстоюючи думку про Донбас, як “виключно російську територію”, негативно відгукувалися про, власне, факт існування Української держави. У зв’язку з цим, одним із напрямів формування образів історичної пам’яті населення Донбаського регіону України, його пресою вже з другої половини 90-х років ХХ ст. стало нав’язування думки про державність України як “тимчасове непорозуміння”, “невважений крок такої собі провінції Росії”, що відзначається певною своєрідністю думок та поглядів, але завжди перебувала у руслі загальноросійських інтересів попри необдумані “прояви місцевого націоналізму”. Інтерпретація історичних подій часто мала на меті підкреслити саме “штучність Української державності” [32].

Стверджувалося також, що після прийняття Декларації про державний суверенітет України у 1990 р. почався новий відлік “безвременья”, який покликав до життя низку “мертвороджених національних свят”, серед яких найбільше виділяється свято Конституції України, яка не забезпечує реальних прав і свобод громадян, принаймні у порівнянні із Конституціями УРСР [33]. Аналізуючи результати відновлення української державності, вказувалося на те, що найбільш важкими наслідками залишаються демографічна катастрофа і занепад економіки [34].

Наголошувалося, що вибір зовнішньополітичного курсу Україною, який не буде орієнтований на поглиблення співробітництва з Російською Федерацією, безумовно, призведе до ліквідації бодай найменших здобутків української незалежності. У даному випадку “донбаська ідентичність” розглядалася як засіб протистояння невиваженим крокам політичного керівництва України на чолі із В. Ющенком, яке “ініціювало загострення стосунків” з Росією [35].

Натомість донбаський патріотизм, на думку авторів публікацій у місцевих ЗМІ, передбачав любов до свого краю, збереження всього комплексу історичного спадку, включаючи дореволюційний і радянський періоди, і “особливо роки боротьби проти німецько-фашистських загарбників” [36].

У руслі “конструювання” “донбаської ідентичності” особливої “популярності” впродовж 2004–2013 рр. набула проблематика, пов’язана із визначенням перспектив перетворення України на федерацію, що мало б супроводжуватися підвищенням рівня життя у першу чергу в промислово-розвинутих регіонах [37]. Наголошувалося, що лише федералізація може врятувати Україну як єдину державу у нинішніх кордонах [38].

Перетворення України на федерацію мотивується також відмінностями у культурному, етнічному і релігійному складі населення різних регіонів, а також різницею у сприйнятті різними його частинами зовнішньої та внутрішньої політики держави, трактування певних історичних подій і ролі окремих осіб. Наголошувалося на тому, що лише за умов перетворення України на федерацію кожен з її регіонів зможе “самореалізуватися у найбільш вигідному для нього ключі” [39].

Причому загрозою на шляху федералізації України оголошувалася Галичина, де після прийняття такого рішення начебто мав “початися геноцид російського населення” [40]. Важливо відзначити, що досить часто думки про перетворення України на федерацію, розміщені на сторінках видань Донбасу, висловлювалися російськими політологами або працівниками Української філії Інституту країн СНД у бесідах із кореспондентами відповідних видань.

У публікаціях преси Донбасу 2011–2012 рр. помітною стала своєрідна модифікація обговорення “розколу українського суспільства на східноукраїнське та західноукраїнське”. Причому мова йшла про примирення жителів різних частин України, ініціатором якого виступає Донеччина, а противником – західноукраїнське населення, “перенасичене русофобією”. Звертає увагу також

позиціонування донеччан, як громадян, які реально беруть участь у “примиренні Заходу та Сходу України” на підставі схожості Донецька і Львова, як міст, де перетиналися багато культур і співмешкали представники різних етнічних груп [41].

Варто зауважити, що протиставлення населення Донбасу і Галичини у багатьох ЗМІ промислового регіону досить тісно перегукується із окремими матеріалами російських мас-медіа, де галичан часом характеризують як “галицьких покидьків”. Інформаційна війна, покликана сприяти розколу України, на жаль, залишається одним із засобів тиску російської сторони на Україну. Росіяни Донбасу називаються “стабілізуючим компонентом”, завдяки якому начебто вдалося уникнути міжетнічного протистояння у краї [42], забезпечити поступальний розвиток промисловості [43].

Антиукраїнські випадки на шпальтах донбаської преси та у інтернет-ресурсах тривалий час не зустрічали комплексної протидії з боку вищого керівництва країни, хоча відзначалися окремі вдалі спроби протистояння тиску російської сторони на Україну. Але варто усвідомлювати, що саме від позиції Української держави найбільше залежатиме майбутнє Донбасу та його ідентичності [44].

У період гострої політичної кризи наприкінці 2013 – на початку 2014 рр., поштовхом до якої стала відмова керівництва держави від євроінтеграції, її прихильники стали переважно тавруватися як “екстремісти на чолі з фашистським ВО “Свобода”, зорганізовані західними спецслужбами”, чії дії спрямовані проти прагнення населення Донбасу до єдності трьох братніх народів: російського, українського, білоруського” та поглиблення інтеграції з Російською Федерацією. Поруч із критикою “бандерівщини”, “українського націоналізму” серед образів історичної пам’яті стали поширюватися образи “донецьких козаків”, які виступали символом “оборони Донбасу”, “захисниками Вітчизни та православної віри”. Причому православний Донбас протиставлявся католицьким західноукраїнським областям, а федералізація України подавалася як найбільш виважений засіб подолання політичної кризи.

Важливо відзначити, що після кількох вкрай жорстоких спроб придушити протестний рух, який отримав загальну назву “Євромайдан”, частина провідних бізнесменів Донбасу, у тому числі й Р. Ахметов, висловилися за виключно мирне вирішення конфлікту, необхідність збереження соборності України, а також проти втілення у життя процесу федералізації [45]. За повідомленням “Інтерфакс-України” 18 лютого 2014 р. його прес-служба підкреслила, що людські жертви неприпустима плата за політичні помилки. Р. Ахметов наголосив на необхідності зупинити кровопролиття, тим самим фактично, підтримавши “Євромайдан” [46]. До речі, зі схожою заявою 18 лютого 2014 р. виступив також В. Пінчук, зазначивши, що з часу відновлення Української держави вдалося уникати кровопролиття [47]. Відзначимо, що такі заяви певною мірою сприяли уникненню деякими виданнями Донбасу різких коментарів щодо дій євромайданівців або ж повному відключенню інтернет-ресурсами функції коментування подій блокерами.

Після розстрілу протестувальників у ніч з 18 на 19 лютого 2014 р. із подальшим самоусуненням В. Януковича від виконання обов’язків Президента України спостерігалось поступове зникнення з мас-медіа Донбасу повідомлень, де акцентувалася увага на відмінностях у оцінці історичних подій жителями різних регіонів України. Натомість стали лунати заклики до порозуміння між населенням різних областей держави із акцентом на тому, що білінгвізм не може бути перешкодою для нього.

Водночас показовим фактом стало поширення у мас-медіа Донбасу 22 лютого 2014 р. інформації про звернення до місцевої влади учасників мітингу у Донецьку із закликом створення загонів козаків, покликаних стати на захист

громадян у випадку, коли “українські екстремісти і радикально налаштовані групи спробують дестабілізувати обстановку у регіоні”. У зв’язку з цим, члени деяких громадських організацій пропонували відкрити Східний фронт, покликаний охороняти “рубежі Донбасу від бандерівської нечисті і фашистської чуми”. Відзначалося, що на підкріплення своїх закликів проводилася реєстрація активістів, які зголосилися брати активну участь у цій справі, а також лунали неодноразові звернення до місцевого керівництва видати активістам зброю для захисту Донбасу [48].

24 лютого 2014 р. керівник прес-служби Української православної церкви Московського патріархату, голова Синодального інформаційно-просвітницького відділу УПЦ (МП) протоієрей Георгій (Коваленко) закликав громадян Російської Федерації не називати громадян України фашистами та націоналістами [49].

Проведене дослідження дозволило визначити, що вплив мас-медіа Донбасу на формування регіональної ідентичності місцевого населення наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Полягав у дискурсі про регіональну ідентичність, дискурс-конфлікт та конфлікт дискурсів. Власне, регіональна ідентичність трактувалася з огляду на її культивуацію як одне із важливих надбань краю, яке дозволяло зберегти “традиційні цінності” мешканців усупереч прагненню деяких політичних сил до їх нівелювання та розмивання. Воно також слугувало для дифамації противників ідеалізації “донецької ідентичності” та мало на меті об’єднання жителів Донбасу навколо ідеї протистояння “виявам націоналізму з боку західноукраїнського населення”. Конфлікт дискурсів особливо чітко виявився на початку ХХІ ст. в умовах посилення політичної боротьби і зосереджувався у сфері формування уявлення про Донбас, як про регіон, де відсутнє міжетнічне протистояння та успішно розвивається промислове виробництво, на протигагу твердженню про Донбас, як край, де більшість населення не в ладах із законом. Мовне питання у мас-медіа дискурсі набирало гостроти переважно напередодні і під час проведення відповідних виборчих кампаній, слугуючи одним із засобів мобілізації електорату так само, як і обговорення зовнішньополітичного курсу України.

Використання різних оцінок подій минулого мало забезпечувати відповідний вплив на формування історичної пам’яті, а виділення найбільш конфліктних трактувань – фокусування уваги на подіях минулого, а не проблемах сьогодення. Використання лексичних обмежувачів виконувало функцію обмеження відповідальності, приховування ставлення до інформації та захисту від небажаних інтерпретацій, що залишається нетиповим для комерціалізованого дискурсу засобів масової інформації і може слугувати однією з ознак загальної маніпулятивності.

У дискурсі відзначено перевагу лексичних стилістичних засобів у вигляді ідеологічних оціночних епітетів та метафор, а також накладання табу на подання альтернативної інформації, що супроводжувалося посиленнями на не завжди вірогідне джерело інформації, подвійні посилання, які мали б характеризувати міру інтерпретації поданих даних. Структура і прийоми подачі аргументації і контраргументації дискурсивних версій формування регіональної ідентичності населення Донбасу у певних мас-медіа наводять на думку про зацікавленість російської сторони у формуванні уявлень про Донбас як про “виключно російський край” із ігноруванням участі українського населення в освоєнні й господарському розвитку регіону. А відтак деякі досліджені дискурсивні версії дійсності містять певні стереотипи і застереження, що мають на меті формування конфліктного середовища в українському суспільстві у вісі Схід-Захід. Водночас наприкінці лютого 2014 р., після самоусунення В. Януковича від влади і прийняття 1 березня 2014 р. Державною думою Російської Федерації рішення про дозвіл Президенту Росії В. Путіну ввести російські війська на територію

Україні у мас-медіа як Донбасу, так і всієї України окреслилася певна тенденція до скорочення кількості публікацій, де східноукраїнське та західноукраїнське населення протиставлялося одне одному. Натомість стали поширюватися судження про необхідність збереження соборності України із критикою сепаратистських висловлювань та настроїв.

Список використаних джерел

1. *Тишков В.* Этнический конфликт в контексте обществоведческих теорий [Електронний ресурс] / В. Тишков // Режим доступу: www.impulse.kz/mif/Obch/teor.html
2. *Масненко В.* Исторична пам'ять як основа формування національної свідомості / В. В. Масненко // Укр. іст. журн. – 2002. – № 5. – С. 54.
3. *Туренко О.* Обрії принципу солідарності Донбасу: соціально-філософська розвідка питання / О. Туренко // Схід. – 2009. – № 7. – С. 122.
4. *Марченко Т.* Донбасу вигідна провінціальність [Електронний ресурс] / Т. Марченко // Режим доступу: <http://www.salon.donetsk.ua/rubrics/12044.php>
5. *Корнилов В.* Была такая республика / В. В. Корнилов // Жизнь. – 1993. – 23 февр.; *Корнилов В.* Забытая страна / В. В. Корнилов // Донецкий кряж. – 1998. – 19 февр.; *Корнилов В.* Однажды была такая страна / В. В. Корнилов // Салон Дона и Баса. – 2004. – 10 дек.
6. *Федорчук С.* Розпізнавання Донбасу [Електронний ресурс] / С. Федорчук // Режим доступу: <http://www.ukrnationalism.org.ua/publications/?n=1279>
7. На Донбасе раздают паспорта “Донецкой республики” [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://comments.ua/politics/451176-donbasse-razdayut-rasporta-donetskoj.html>
8. *Корнилов В.* Однажды была такая страна / В. Корнилов // Салон Дона и Баса. – 2004. – 10 дек.
9. *Иванов А.* Никотин национализма и Табачник / А. Иванов // Донецкий кряж. – 2010. – 19–25 марта; *Болезни истории* [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://dkr.com.ua/index.php?new=12275>
10. *Иванов А.* Бандеро-европейская несовместимость / А. Иванов // Донецкий кряж. – 2010. – 5–11 марта.
11. *Польский* шлагбаум для львовских бандеровцев [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://dkr.com.ua/index.php?new=13336>
12. *Канадцы* продвигают Бандеру в герои [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://donbass.ua/news/politics/2011/01/12/juschenko-vlast-otmeniv-prisvoenie-zvanija-geroi-ukrainy-bandere-brosila-vyzov-obschestvu.html>
13. *Гордеева Л.* Гарант с Бандерой – к суду! / Л. Гордеева // Донецкий кряж. – 2010. – 5–11 февр.
14. *Дубовой Г.* Украинцы сжигают паспорта [Електронний ресурс] / Г. Дубовой // Режим доступу: <http://www.salon.donetsk.ua/rubrics/11053.php>
15. *Бутенко Е.* В “донецком” деле Бандеры сегодня поставит точку Высший админсуд [Електронний ресурс] / Е. Бутенко // Режим доступу: <http://www.salon.donetsk.ua/rubrics/11886.php>
16. *Надання* Бандері Героя України знеславило державу [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.ngo.donetsk.ua/news/nadannya-banderi-geroju-ukrainini-zneslavilo-derzhavu>
17. *Герман* считает, что Бандера, Шухевич и Сталин останутся героями украинцев [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.donbass.ua/tags/stepan-bandera.html>; Мы за ценой не постоим... [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://dkr.com.ua/index.php?new=14513>
18. *Сычев И.* Враги Победы и их покровители / И. Сычев // Донецкий кряж. – 2013. – 17–23 мая.
19. *Корнилов В.* Фашистская “украинизация” Донбасса: по материалам оккупационной прессы [Електронний ресурс] / В. Корнилов // Режим доступу: <http://kornilov.name/fashistskaya-ukrainizatsiya-donbassa-po-materialam-okkupatsionnoy-pressyi/>
20. *Иванов А.* Олег Романько: “Отношение к колаборационизму – свидетельство цивилизационного раскола Украины” / А. Иванов // Донецкий кряж. – 2013. – 10–16 мая.
21. *История* России. XX век. 1939–2007. – М.: АСТ-Астрель, 2009.
22. *Михайлова Е.* Вольны: кровавое лето 1943-го и демагогия 2013 года / Е. Михайлова // Донецкий кряж. – 2013. – 26 июля–1 авг.
23. *Дмитриевский А.* Дурман националистических иллюзий / А. Дмитриевский // Донецкий кряж. – 2013. – 12–18 апр.
24. *Семенов С.* Мы и соседи в зеркале контрактов / С. Семенов // Донецкий кряж. – 2013. – 5–11 апр.
25. *Иванов А.* Сергей Марков: “Свобода” и олигархи мешают Президенту / А. Иванов // Донецкий кряж. – 2013. – 1–7 марта.
26. *Лях Л.* “А кони все скадут и скадут...” / Л. Лях // Донецкий кряж. – 2013. – 8–14 марта.
27. *Гончаров Д.* Киевских “руховцев” заставили взять свои слова обратно / Д. Гончаров // Донецкий кряж. – 2013. – 1–7 марта; *Бутюгин А.* Проект “Поиск исторической правды”: цель и ожидаемые результаты / А. Бутюгин // Донецкий кряж. – 2013. – 22–28 марта; *Михайлова Е.* Мы – ваши внуки. И мы не сдадимся! / Е. Михайлова // Донецкий кряж. – 2013. – 10–16 мая.
28. *Семенов С.* Мы и соседи в зеркале контрактов / С. Семенов // Донецкий кряж. – 2013. – 5–11 апр.; *Черепяхин Ю.* Русофобия – смертельная болезнь для Украины / Ю. Черепяхин // Донецкий кряж. – 2013. – 29 мар. – 4 апр.
29. *Гордеева Л.* Фашизм на Украине: угроза или реальность / Л. Гордеева // Донецкий кряж. – 2013. – 26 июня – 4 июля.
30. *Поскребышев В.* Фашизм пора остановить! / В. Поскребышев // Донецкий кряж. – 2013. – 14–20 июня.
31. *Михайлова Е.*

Интернационалист против неофашистов / Е. Михайлова // Донецкий краж. – 2013. – 21–27 июня. 32. Черепакхин Ю. Русофобия – смертельная болезнь для Украины / Ю. Черепакхин // Донецкий краж. – 2013. – 29 марта – 4 апр. 33. Лях Л. Праздник, которого нет / Л. Лях // Донецкий краж. – 2013. – 28 июня – 4 июля. 34. Иванов А. Независимость: горечь правды / А. Иванов // Донецкий краж. – 2010. – 20–26 авг.; Сагань Ю. Послесловие к независимости / Ю. Сагань // Донецкий краж. – 2010. – 27 авг. – 2 сент.; Сагань Ю. Украинцы: нищие, но гордые / Ю. Сагань // Донецкий краж. – 2010. – 3–9 сент. 35. Гатяш В. Мені 14 років. Я українець / В. Гатяш // Дзеркало тижня. – 2005. – № 46 (574). – 26 листоп. 36. Федькин И. О Донбассе и донбасском патриотизме / И. Федькин // Донецкий краж. – 2010. – 5–11 февр. 37. Иванов А. Олесь Бузина: “Федеративное устройство сразу покажет, чего стоит каждый регион” / А. Иванов // Донецкий краж. – 2010. – 28 мая – 3 июня. 38. Иванов А. Мысли об украинском федерализме / А. Иванов // Донецкий краж. – 2010. – 26 нояб. – 2 дек. 39. Иванов А. Денис Денисов: “Для Украины наиболее приемлема федерация” / А. Иванов // Донецкий краж. – 2010. – 15–21 окт. 40. Михайлова Е. Цивилизационный выбор / Е. Михайлова // Донецкий краж. – 2013. – 26 июля – 1 авг. 41. Стретта О. Шансон по-львовски / О. Стретта // Донецкий краж. – 2013. – 1–7 марта. 42. Бунтовский С. Была такая русская страна [Электронный ресурс] / С. Бунтовский // Спецназ России. – 2007. – № 4 (127) // Режим доступа: <http://specnaz.ru/article/?1073> 43. Дмитриевский А. Необычный доклад в Адмиралтействе / А. Дмитриевский // Донецкий краж. – 2013. – 8–14 марта; Иванов А. Русские Колумбы Донбасса // А. Иванов // Донецкий краж. – 2013. – 1–7 марта. 44. Смуток М. Донбасьяка ідентичність: аналіз кількох концепцій [Электронный ресурс] / М. Смуток // Режим доступа: <http://ukrconsensus.org.ua/analytics/40-donbaska-identichnist-analiz-kilkox-koncepcij.html> 45. Ахметов поплатился за то, что между строк поддержал Майдан [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://sled.net.ua/node/11374> 46. Человеческие жертвы – недопустимая цена за политические ошибки, – Ахметов [Электронный ресурс] // Режим доступа: [http://comments.ua/politics/452816-chelovecheskie-zhertvi-nedopustimaya-tsena.html](http://comments.ua/politics/452816-chelovecheskie-zhertvi-nedopustimaya-tsena-za-politicheskie-oshibki) 47. Пінчук закликав до компромісу, до якого ще зранку “не були готові” [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://tyzhden.ua/News/102287> 48. Донецькие казаки и политики потребовали открытия Восточного фронта и выдачи оружия [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://donbass.ua/news/region/2014/02/22/doneckie-kazaki-i-politiki-potrebovali-otkrytija-vostochnogo-fronta-i-vydachi-oruzhija-foto.html> 49. УПЦ (МП) призвала россиян не называть украинцев фашистами и “бандеровцами” [Электронный ресурс] // Режим доступа: http://zn.ua/UKRAINE/upc-mp-prizvala-rossiyan-ne-nazyvat-ukraincev-fashistami-i-benderovcami-139632_.html

Юрий Николаен

РОЛЬ МАСС-МЕДИА ДОНБАССА В ФОРМИРОВАНИИ ИСТОРИЧЕСКОЙ ПАМЯТИ НАСЕЛЕНИЯ РЕГИОНА В КОНЦЕ XX – НАЧАЛЕ XX В.

В статье проанализированы основные дискурсивные практики масс-медиа Донбасса в деле формирования исторической памяти региона. Выяснено зависимость их направленности от реалий политической борьбы и проведения избирательных кампаний. Определено основные печатные издания и интернет-ресурсы, которые обеспечивают наибольшее информационное влияние на население Донбасса.

Ключевые слова: масс-медиа, критический дискурс-анализ, контент анализ, Донбасс, историческая память, историческое сознание.

Yuriy Nikolayets

THE ROLE OF THE DONBASS MEDIA IN THE FORMATION OF THE HISTORICAL MEMORY OF POPULATION OF THE REGION AT THE END OF THE 20TH – THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY

In the article analyzes the main discursive practices of the media in the case of Donbass historical memory region. It is shown dependency of direction from the realities of political struggle and of electoral campaigns. The main publications and online resources that provide the greatest impact on population information Donbass.

Key words: media, critical discourse analysis, content analysis, Donbass, historical memory, historical consciousness.